บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อศึกษาเหตุจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่นในหลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข ของคุณแม่สิริ กรินชัย และศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัวภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่นอายุ 14-17 ปี จำนวน 14 ครอบครัว ประกอบด้วยบิดาหรือมารดาจำนวน 14 คน และบุตรวัยรุ่นชายหรือหญิง จำนวน 14 คน รวมทั้งสิ้น 28 คน โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จากครอบครัวที่มีคุณสมบัติดังนี้

1.1 เป็นครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตด้วยการวิปัสสนากรรมฐานสำหรับเยาวชน หลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข ณ ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดผาณิตาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่างวันที่ 6 -10 ตุลาคม 2548

1.2 เป็นครอบครัวที่บิดาหรือมารดา และบุตรวัยรุ่น เคยเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตด้วยการวิปัสสนากรรมฐาน หลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข อย่างน้อย 2 ครั้ง

1.3 เป็นครอบครัวที่มีความยินดีและสมัครใจให้ข้อมูลหลักในการวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ แนวคำถามการสัมภาษณ์ (interview guide) ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวคำถามการสัมภาษณ์ขึ้นเองจากการทบทวนวรรณกรรม การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาจิตของผู้วิจัย เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ โดยสร้างแนวคำถามเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด

(open-ended question) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) บิดาหรือมารดา และบุตรวัยรุ่น จากครอบครัวที่ให้ข้อมูลหลัก และใช้เทปบันทึกเสียงคำสัมภาษณ์

ผู้วิจัยก็เป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ ประสบการณ์ตรงและวัฒนธรรมเดิมของนักวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งจึงมีคุณค่าในการสร้างความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมในสนามวิจัย (นิศา ชูโต 2545: 88,134) แนวคำถามการสัมภาษณ์ส่วนหนึ่งได้จากการที่ผู้วิจัยได้มีประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตในหลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุขของคุณแม่สิริ กรินชัย 4 ครั้ง และครอบครัวของผู้วิจัยซึ่งมีสมาชิกรวมผู้วิจัย 5 คน ก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมในหลักสูตรนี้ โดยสามีของผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรม 4 ครั้ง บุตรวัยรุ่นอายุ 19, 15 และ 12 ปี ได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตด้วยการวิปัสสนากรรมฐานสำหรับเยาวชนคนละไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง โดยบุตรคนกลางได้เข้าร่วมกิจกรรม ณ ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดผาณิตาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่างวันที่ 6 -10 ตุลาคม 2548 ด้วย ผู้วิจัยได้เกิดความเข้าใจและเห็นความสำคัญในการนำความรู้จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาใช้ในชีวิตประจำวันของครอบครัว จึงมีความสนใจศึกษาถึงประสบการณ์ของครอบครัวบุตรวัยรุ่นครอบครัวอื่นที่มีบิดาหรือมารดาและบุตรวัยรุ่นได้เข้าร่วมกิจกรรมเช่นเดียวกับครอบครัวของผู้วิจัย

แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์บิดา หรือมารดา และบุตรวัยรุ่น (ดูภาคผนวก) ประกอบด้วย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
2. เหตุจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม
4. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบิดาหรือมารดาและบุตรวัยรุ่นภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
5. ความต้องการในการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งต่อไป

ในการตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ของแนวคำถามการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพจิต 1 ท่าน ด้านการศึกษา 1 ท่าน และด้านพฤติกรรมศาสตร์ 1 ท่าน เพื่อความตรงด้านเนื้อหา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

2. ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ตรวจสอบแล้ว ไปทดลองสัมภาษณ์ครอบครัวที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับครอบครัวผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 2 ครอบครัว เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อคำถามและภาษาที่ใช้ พร้อมขออนุญาตบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์ หลังจากนั้น ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปเสียง และข้อคิดเห็นที่ได้รับ กลับไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อปรับปรุงแนวคำถามในแบบสัมภาษณ์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. ผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงข้อคำถามในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาสื่อความหมายให้มีความชัดเจน เข้าใจได้ง่ายและจัดลำดับของคำถามที่เป็นเรื่องเดียวกันให้ต่อเนื่องได้ดีขึ้น พร้อมที่จะนำไปใช้ในการสัมภาษณ์จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ระหว่างเดือนตุลาคม 2548 ถึงเดือนกรกฎาคม 2549 โดยการเข้าถึงข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.1 จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของหลักสูตรวิปัสสนากรรมฐานสำหรับเยาวชนของศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดผาณิตาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า เยาวชนที่บิดาหรือมารดาผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในหลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุขจากทางศูนย์แล้ว จะได้รับสิทธิในการเข้าร่วมปฏิบัติในหลักสูตรเยาวชนก่อนเป็นกรณีพิเศษ

3.2 ผู้วิจัยติดต่อขออนุญาตจากพระอาจารย์สุรศักดิ์ จรณธัมโม ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดผาณิตาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยยื่นหนังสือจากประธานกรรมการประจำสาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยได้เข้าไปแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยกับครอบครัวที่ส่งบุตรวัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตระหว่างวันที่ 6 -10 ตุลาคม 2548

3.3 ผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยกับบิดาหรือมารดาของเด็กวัยรุ่นแบบไม่เป็นทางการในวันที่ 6 ตุลาคม 2548 และวันที่ 10 ตุลาคม 2548 ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในหลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข ของบิดาหรือมารดา และของเด็กวัยรุ่นในแต่ละครอบครัว

3.4 ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงจากครอบครัวที่มีคุณสมบัติที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ และได้ทำการนัดหมายล่วงหน้าเพื่อขอสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (formal interview)

3.5 ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักตามวันเวลาที่นัดหมายที่บ้านของแต่ละครอบครัว ซึ่งก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยการเล่าถึงประสบการณ์ของครอบครัวของผู้วิจัยในการเข้าร่วมกิจกรรม และชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานวิจัยอย่างละเอียด หลังจากได้สร้างความสัมพันธ์แล้ว ผู้วิจัยได้ขออนุญาตสัมภาษณ์และขออนุญาตบันทึกเทปเสียงขณะสัมภาษณ์ ตลอดจนให้ความมั่นใจเกี่ยวกับการรักษาความลับตามจรรยาบรรณของนักวิจัย การสัมภาษณ์แต่ละครอบครัวในครั้งแรกใช้เวลาประมาณ 2-2.30 ชั่วโมง เมื่อสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์และขออนุญาตทำการสัมภาษณ์อีกครั้งหากข้อมูลที่ได้รับยังไม่ชัดเจนหรือเพียงพอในการวิเคราะห์ผล

3.6 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเทป มาทำการถอดเทปคำสัมภาษณ์คำต่อคำ (verbatim) ทันทีหลังการสัมภาษณ์ และอ่านทาน (reread) อย่างละเอียด จัดทำร่างสรุปขั้นต้น (interim summary) เพื่อทบทวนความหมายของข้อมูลให้ชัดเจนยิ่งขึ้นสำหรับการไปเก็บข้อมูลครั้งต่อไป (สธญ ภู่คง 2550: 65,67) ผู้วิจัยได้กลับไปสัมภาษณ์แต่ละครอบครัวอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้เวลาแต่ละครอบครัวประมาณ 1-1.30 ชั่วโมง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนขึ้นและครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการจะตรวจสอบได้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการคิด และจัดกระทำอย่างเป็นระบบในสิ่งที่ผู้วิจัยได้เห็น ได้ยินและได้อ่านเพื่อให้เข้าใจความหมายในสิ่งที่ผู้วิจัยได้เรียนรู้ ตั้งแต่แรกเริ่มเข้าสู่สนาม การตั้งคำถาม การนำเอาข้อมูลมาปะติดปะต่อเข้าด้วยกัน ในการจัดการกับข้อมูลนักวิจัยจะต้องจัดประเภท สังเคราะห์ ค้นหาแบบแผนและตีความข้อมูลที่รวบรวมมา จนกระทั่งเห็นแนวทางของคำตอบซึ่งเป็นการค้นพบผลการวิจัย (นิศา ชูโต 2545: 201, สธญ ภู่คง 2550: 62)

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปมาจัดระบบเอกสารข้อมูล (นิศา ชูโต 2545: 207) โดยแยกเข้าแฟ้มและใส่รหัสของแต่ละครอบครัว แยกหมวดหมู่คำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นบิดาหรือมารดา และผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นบุตรวัยรุ่น เมื่อตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล

แล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ด้วยกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช 2547: 69-123) ดังนี้

4.1 การจำแนกประเภทข้อมูล (typological analysis) คือ การจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่หรือประเภท โดยใช้เกณฑ์บางอย่างตามคุณลักษณะที่ข้อมูลนั้นมีอยู่เป็นตัวจำแนก ประกอบด้วย

4.1.1 การทำดัชนีข้อมูล (indexing) หรือ การทำรหัส (coding) ด้วยการหาคำหลักในการวิเคราะห์กลุ่มคำ (domain analysis) จากการหาความเหมือนหรือลักษณะร่วมที่เชื่อมโยงกับปัญหาของการวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช 2547: 78)

4.1.2 การทำข้อสรุปชั่วคราวและการกำจัดข้อมูล (memoing and data reduction) ด้วยการอ่านข้อมูลในกลุ่มดัชนีเดียวกันและสร้างข้อสรุปชั่วคราวเป็นประโยค (สุภางค์ จันทวานิช 2547: 49, 81)

4.2 การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic induction) คือ วิธีการสร้างข้อสรุปทั่วไปที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรสองตัวขึ้นไป โดยใช้แหล่งข้อมูลเฉพาะจำนวนหนึ่งเป็นหลักและกล่าวอ้างความจริงทั่วไปจากความจริงเฉพาะของข้อมูลชุดดังกล่าว

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้สร้างข้อสรุปแบบอุปนัยเป็นประเด็นต่าง ๆ จากข้อมูลที่ได้ทำดัชนีหรือจำแนกประเภทแล้ว (สุภางค์ จันทวานิช 2547: 111) และได้นำเสนอข้อสรุปประเด็นต่าง ๆ ในเชิงบรรยายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ